

Ista mjerila nisu prikladna za sve: o međusobnoj prilagodbi nacionalnih evaluacijskih sustava i objavljivanja u društvenim znanostima

Diana HICKS

School of Public Policy, Georgia Institute of Technology, Atlanta, USA
diana.hicks@pubpolicy.gatech.edu

Posljednjih desetljeća vlasti traže veću odgovornost korisnika javnog novca.* U tim okolnostima, sveučilišta su se suočila s izmijenjenim režimima financiranja, odnosno s uvođenjem nacionalnih sustava financiranja koji zahtijevaju procjenu znanstvene produkcije, ili sa sustavima financiranja znanstvenoga rada temeljenim na postignutim rezultatima (Hicks, 2012). Sveučilišta u mnogim zemljama sada se suočavaju s periodičnim ocjenjivanjem i uspoređivanjem svoje znanstvene produkcije. Sada su u jedinstvenom nacionalnom sustavu koji procjenjuje znanstveni rad na svim tipovima sveučilišta i u svim područjima. Ti su sustavi konstruirani tako da najbolje odgovaraju najskupljim i najmoćnijim sveučilištima i područjima znanosti. Ostali će se morati prilagoditi, da bi se što bolje uklopili u evaluacijski protokol. U zemljama članicama OECD-a, 70–80% državnih sredstava predviđenih za znanstveni rad u visokom obrazovanju odlazi na prirodne i tehničke znanosti.¹ To su najskuplja i najmoćnija područja pa su evaluacijske pretpostavke i protokoli osmišljeni za njih. Društvene znanosti moraju se prilagoditi. Budući da evaluacija

---

* S engleskoga prevela: Ivana Balint-Feudvarski; redakcija prijevoda: Jadranka Čačić-Kumpes.

Izvorno izdanje članka: Diana Hicks, »One size doesn't fit all: On the co-evolution of national evaluation systems and social science publishing«, *Confero*, god. 1, 2013, br. 1, str. 67–90 (doi: 10.3384/confero13v1121207b).

Hrvatski prijevod objavljuje se uz suglasnost autorice i uredništva časopisa *Confero* (<http://www.confero.ep.liu.se>).

[Translation from English: Ivana Balint-Feudvarski; translation edited by: Jadranka Čačić-Kumpes.

Original article: Diana Hicks, "One size doesn't fit all: On the co-evolution of national evaluation systems and social science publishing", *Confero*, vol. 1, 2013, no. 1, pp. 67–90 (doi: 10.3384/confero13v1121207b).

The translation into Croatian is being published on the kind agreement of the author and the *Confero* Editorial Board (<http://www.confero.ep.liu.se>.)

¹ Statistika OECD-a o znanosti i razvoju u visokom obrazovanju, 2009.

znanstvenoga rada uglavnom uzima u obzir njegove objavljene rezultate – i u pogledu količine i u pogledu utjecaja – u odgovor na nametnutu nacionalnu evaluaciju znanstvenoga rada razvija se novi oblik znanstvenog objavljivanja u društvenim znanostima. Istovremeno, vlasti prihvaćaju argument da je isti evaluacijski sustav znanstvenoga rada za sva područja nepravedan pa su evaluacijski protokoli revidirani tako da se bolje prilagode društvenim i humanističkim znanostima. Evaluacija znanstvenoga rada i način objavljivanja u društvenim i humanističkim znanostima međusobno se prilagođavaju.

Da bismo razumjeli na koji način nametanje evaluacijskih modela pogodnih za prirodne znanosti mijenja obilježja znanstvenoga rada u društvenim znanostima, moramo znati da se objavljivanje u društvenim znanostima tradicionalno razlikovalo od objavljivanja u prirodnim znanostima, na osnovi kojeg su se u početku izgrađivali evaluacijski sustavi. Dva su oblika kroz koje se ogleda rad znanstvenika u prirodnim znanostima – članci u znanstvenim časopisima na engleskom jeziku i patentiranje. Znanstvenici u prirodnim znanostima djeluju unutar disciplinarnih okvira i mogu očekivati postizanje konsenzusa. S tim u vezi, znanstvenici u prirodnim znanostima priznaju skupinu ključnih časopisa visoke kvalitete i velikog utjecaja pa baza podataka može, ako su u njoj indeksirani ti ključni časopisi, ponuditi dobru pokrivenost određenog područja. Znanstvenici u prirodnim znanostima usmjereni su prema najnaprednijim postignućima i najnovijim rezultatima, tako da se referiraju na najnovije znanstvene članke. Prema tome, reference u njihovim člancima datiraju unazad najviše nekoliko godina, tako da analiza citiranosti može pružiti prilično aktualnu procjenu utjecaja. Navike znanstvenika u prirodnim znanostima da objavljuju članke u znanstvenim časopisima na engleskome jeziku u skupini ključnih časopisa i brzo nadograđuju važna otkrića prikladne su za učinkovito indeksiranje znanstvene produkcije i citiranosti u bazama podataka, a upravo se takve baze podataka koriste u evaluaciji.

Oblik znanstvenog rada u društvenim znanostima tradicionalno se razlikuje. Iako se u nekoj mjeri referira na recentne izvore, uvriježeno je arhivsko referiranje na puno starije temeljne tekstove (Hargens, 2000). Konceptcija jasnih disciplinarnih granica i skupine ključnih časopisa može biti problematična. Također, kao što će se pokazati u ovome članku, četiri su oblika objavljivanja u radu društvenih znanstvenika: članci u znanstvenim časopisima na engleskom jeziku, knjige, članci u nacionalnim znanstvenim časopisima i prosvjetiteljska literatura. Stoga postignuća u društvenim znanostima nisu dobro zastupljena u bazama podataka. Ipak, vidljivost u bazama podataka poput *Web of Science (WoS)* i *Scopus* od ključne je važnosti da bi se nekoga ocijenilo produktivnim i vrijednim državne potpore u mnogim nacionalnim sustavima financiranja znanstvenoga rada koji se temelje na postignutim rezultatima.

S vremenom su društveni znanstvenici postali svjesni svojega nepovoljnog položaja u evaluacijskim sustavima i lobiraju za promjene. Zbog toga, donekle, dolazi do uzajamnog prilagođavanja. Ovaj rad istražuje četiri oblika objavljivanja u okviru tradicionalne društvene znanosti, kao i dokaze o tome da se struktura znanstvenoga rada u društvenim znanostima razlikuje od one u prirodnim znanostima. To se čini

da bi se bolje razumjele novonastale uzajamne prilagodbe između evaluacijskih sustava, baza podataka, izdavača i oblika objavljivanja u društvenim znanostima.

Međunarodni časopisi

Prvi su oblik literature u društvenim znanostima o kojem će se raspravljati, slično kao i u prirodnim znanostima, recenzirani članci u časopisima međunarodnog usmjerenja koji su uglavnom na engleskome jeziku.² No, u društvenim znanostima ti časopisi čine manji dio literature nego što je to slučaj u prirodnim znanostima. Budući da je vrlo vjerojatno da će međunarodni časopisi biti indeksirani u *WoS*-u, procjena pokrivenosti u *WoS*-u naznačuje udio međunarodnih časopisa u znanstvenoj produkciji neke nacije. Butler i Visser proučili su bibliografije devet australskih sveučilišta 1997. i 1999. godine (Butler i Visser, 2006). Dok je 90% produkcije na području kemije bilo pokriveno u bazi podataka *Web of Science*, ta je baza podataka pokrila samo 25% produkcije s područja ekonomije i 17% produkcije s područja javnih politika i političkih znanosti. Slični podaci dostupni su također za Flandriju i Norvešku, jer su obje sakupile kompletne bibliografije za svoje znanstvenike u društvenim i humanističkim znanostima (DHZ). Ossenblok i suradnici utvrdili su da je u objema zemljama otprilike trećina objavljenoga u DHZ-u indeksirana u *Web of Science* (Ossenblok, Engels i Sivertsen, 2012). Područja koja se ponašaju sličnije prirodnim znanostima imaju puno veće stope pokrivenosti. U *Web of Science* indeksirano je više od polovine radova iz psihologije i ekonomije.³ Nasuprot tomu, indeksirano je manje od 5% radova iz prava i 19% iz teologije/religiologije. Indeksirano je manje od četvrtine znanstvenih radova iz flamanske povijesti, medijskih istraživanja i sociologije. Indeksirano je manje od četvrtine radova norveške komparativne književnosti, pedagogije, medijskih istraživanja i filozofije. Nedostatna pokrivenost literature DHZ-a u *Web of Science* čini tu bazu podataka lošim temeljem za evaluaciju znanstvenoga rada u DHZ-u. Evaluacijski sustavi zasnovani na časopisima indeksiranima u *WoS*-u temeljit će se na manjem dijelu znanstvene produkcije u društvenim nego u prirodnim znanostima.

Knjige

Razlog zbog kojega baze podataka indeksiraju mali dio produkcije DHZ-a jest taj što one ne uključuju knjige, a knjige su sastavni dio znanstvenoga rada u DHZ-u. Knjige su oduvijek bile važne u DHZ-u, a nisu važne u prirodnoznanstvenoj literaturi (Small i Crane, 1979). Dakle, iako se knjige ne uzimaju u obzir prilikom evaluacije prirodnih znanosti, evaluacija društvenih znanosti koja ih ne bi uzela u obzir previdjela bi velik broj citiranja u kojima se one pojavljuju. Istraživanja su pokazala da

² Dakako, svi časopisi na engleskome jeziku nisu međunarodni. Čak ni svi časopisi indeksirani u *Web of Science* nisu međunarodni, jer je veća vjerojatnost da bude indeksiran neki manji časopis iz SAD-a, nego neki manji časopis iz drugih zemalja.

³ Osamdeset tri posto flamanskih i 66% norveških znanstvenih radova iz psihologije indeksirano je u *Web of Science*. Pedeset osam posto flamanskih i 72% norveških radova iz ekonomije indeksirano je u *Web of Science*.

se u tom području knjige više citiraju nego članci u časopisima, u omjeru od 3:1 pa sve do 6:1 (Clemens *et al.*, 1995; Webster, 1998).

Moguće je da rezultati evaluacije koja uzima u obzir samo časopise koreliraju s rezultatima evaluacije temeljene na časopisima i knjigama. U tome bi slučaju nesavršena evaluacija temeljena na časopisima bila dovoljno dobra. Nažalost ona to nije, jer knjige nisu samo veliki, često citirani članci u časopisima. Četiri su istraživanja ispitivala korelaciju između citiranosti knjiga i članaka u časopisima i pokazala da je ona po pravilu mala. Nederhof i suradnici popisali su citiranost knjiga i članaka u časopisima u 19 odsjeka: korelacija između njih bila je 0,32 (Nederhof *et al.*, 1989). Hicks i Potter prikupili su bibliografije 17 autora s područja sociologije znanstvenoga znanja: korelacija između citiranosti knjiga i članaka u časopisu bila je 0,35 (Hicks i Potter, 1991). Bourke i suradnici usporedili su rangiranost odsjekâ koristeći ukupnu citiranost i citiranost samo u časopisima (Bourke, Butler i Biglia, 1996). Zaključili su sljedeće: »Upotreba citiranosti u časopisima kao zamjena za ukupnu citiranost prije će odvesti na krivi trag u društvenim i humanističkim znanostima nego u prirodnima« (Bourke, Butler i Biglia, 1996: 54). Naposljetku, Cronin i suradnici ustrojili su bazu podataka koja se sastoji od 30.000 referenci iz 90 knjiga recenziranih u vrhunskim sociološkim časopisima i objavljenih između 1985. i 1993. (Cronin, Snyder i Atkins, 1997). Cronin i suradnici usporedili su popis 26 autora najcitiranijih u monografijama i u 24 vrhunska sociološka časopisa. Utvrdili su da se devet autora nalazilo na oba popisa. Pet autora koji su bili rangirani između 22. i 26. mjesta po citiranosti u knjigama nisu se našli niti među 532 najcitiranija autora u časopisima.

Ako se dovedu u vezu spomenute niske korelacije citiranosti i međusobno različite skupine visoko citiranih autora, nameće se zaključak da su se časopisi i knjige razvili kao različiti rodovi znanstvene literature. Line (1979) je potvrdio da se te dvije vrste objavljivanja ponekad mogu preklapati, ali da zadržavaju zaseban identitet. On je izgradio skup od 59.000 referenci: 11.041 iz monografija i 47.925 iz časopisa. Utvrdio je da se u otprilike pola slučajeva članci u časopisima referiraju na druge članke u časopisima, a knjige na druge knjige. Ostale reference pokrivala su mnoge druge različite tipove publikacija. To daje naslutiti da su časopisi i knjige unekoliko samosvojni oblici znanstvene literature, iako očito međusobno ovise i preklapaju se.

Zašto su se razvila dva roda literature u društvenim znanostima? Možda zato što oni podržavaju dva tipa znanstvenoga rada; članci u znanstvenim časopisima mogu odražavati znanstveniji, a knjige humanističkiji pristup znanstvenome radu. Istraživanje američke sociologije Clemensa i njegovih suradnika pomaže nam da to shvatimo (Clemens *et al.*, 1995). U kontekstu rasprave koja u sociologiji već dugo traje, Clemens i suradnici usporedili su objavljivanje u knjigama i u časopisima. Je li sociologija stručna, tehnička, kumulativna i konvergentna, kao što bi se dalo zaključiti iz njezine časopisne literature, ili je pak raznolik, intelektualno otvoren pothvat kakav pronalazimo u knjigama? Analiza tih dvaju tipova objavljivanja objašnjava suprotstavljenost tema znanstvenog integriteta i intelektualne vitalnosti koja čini osnovu te rasprave.

Podaci Clemensa i suradnika potkrijepili su shvaćanje da su knjige i časopisi različiti rodovi objavljivanja (Clemens *et al.*, 1995). Ustvrdili su da je objavljivanje članaka kompetitivan te stoga ravnopravniji postupak od objavljivanja knjiga, koje se snažnije oslanjaju na pokroviteljstvo, preporuke i reputaciju. Utvrdili su da je vjerojatnije da se autori knjiga školuju i zapošljavaju na elitnim privatnim sveučilištima nego što je to slučaj s autorima članaka u časopisima. Autori članaka mlađi su od autora knjiga. Članci se u većoj mjeri temelje na kvantitativnim, a knjige na kvalitativnim podacima (iako su najcitiranije knjige bile one utemeljene na kvantitativnim podacima). Clemens je zaključio: »... knjige i članci igraju različite uloge. Knjige su visokorizični pothvati koji, kad su uspješni, učinkovito privuku kolege iz susjednih područja. Nasuprot tomu, članci trupe podvrgavaju disciplini stvarajući zajedničku jedinicu evaluacije, bilo da je riječ o kvalifikacijskim ispitima za doktorat ili o izboru u trajno profesorsko zvanje. Ako nam je stalo do znanstvene reputacije, i naše discipline i naše vlastite, nijedan se od tih dvaju rodova ne bi smio zanemariti« (Clemens *et al.*, 1995: 484).

Analiza Clemensa i suradnika oslikala je heterogeno područje znanstvenoga rada sa zasebnim tradicijama objavljivanja u časopisima i u knjigama (Clemens *et al.*, 1995). Časopisi predstavljaju više prirodnoznanstveni tip znanstvenoga rada, a knjige više onaj koji pripada humanističkim znanostima. Budući da su knjige transdisciplinarnije, te da ih često citiraju i pišu ljudi drukčiji od onih koji pišu članke u znanstvenim časopisima, evaluacija članka u časopisu razlikovat će se od one primjerene manje zatvorenim vrstama publikacija. Svaki od tih dvaju rodova objavljivanja različito pridonosi nastojanjima društvenih znanosti da postignu što potpunije razumijevanje društva. Nema razloga da se obeshrabruje objavljivanje knjiga i tip znanstvenoga rada koji one predstavljaju.

Nacionalni znanstveni časopisi

Treći oblik objavljivanja u društvenim znanostima jest onaj nacionalni. Istraživanja u prirodnim znanostima nadilaze nacionalne granice, dok su društvene znanosti uklopljenije u svome društvenom kontekstu upravo stoga što se bave društvom. Program društvenoznanstvenih istraživanja pod utjecajem je nacionalnih trendova i javnopolitičkih interesa nacionalnih vlasti. Teorijske su koncepcije istančane i izražavaju se na nacionalnim jezicima. Često ih se u potpunosti može razumjeti samo na njihovu izvornom jeziku. Neki se ne slažu s tim. Moed i njegovi suradnici tvrde da: »... izvorno znanstveno istraživanje u bilo kojemu području vodi do rezultata koji su relevantni izvan domovine. [Međutim,] to možda manje vrijedi za više primijenjena ili praktična istraživanja. Prema tome [barem neki] rezultati izvornoga znanstvenog istraživanja, čak i oni ponajprije vezani uz nacionalne aspekte, zaslužuju da ih se podijeli – u prikladnom obliku – i sa znanstvenicima iz drugih zemalja« (Moed, Luwel i Nederhof, 2002: 513).

Optimisti koji su proučavali literaturu u društvenim znanostima krajem 1980-ih godina o međunarodnoj literaturi indeksiranoj u *SSCI*-ju utvrdili su sljedeće: »Čini se da većina tema, uz iznimku malog broja tema vezanih uz političku znanost, društvena pitanja i u manjoj mjeri uz fizičko zdravlje i zemljopisno područje, sadržajem

odražava stvaran transnacionalni interes. Povrh toga, [SAD-u i europskim zemljama] koje se ovdje proučavaju, zajednička su mnoga društvena i politička pitanja. Dakako, to možda ne vrijedi za druge, posebice nezapadne države. Prikupljeni podaci navode na zaključak o međunarodnom usmjerenju istraživačkih tema u društvenim i biheviorističkim znanostima krajem 1980-ih... Dakako, to ne priječi da se tekstovi s nacionalnom problematikom ili nekim njezinim aspektima pojave u časopisima ili knjigama koje se obraćaju ponajprije nacionalnoj publici« (Nederhof i Van Wijk, 1997: 271).

Naposljetku ću se usmjeriti upravo na publikacije koje se obraćaju nacionalnoj publici.

Kako bih razmotrila postojanje i narav nacionalne znanstvene literature, usporedit ću nacionalne i međunarodne znanstvene časopise. Pod nacionalnim znanstvenim časopisima smatram one koji ponajprije objavljuju članke na jeziku koji nije engleski te čiji autori i čitatelji većinom rade u istoj zemlji. Međunarodni časopisi su većinom časopisi na engleskom jeziku, bilo da je riječ o izvorno američkim ili britanskim časopisima u kojima sad nastoje objavljivati i autori iz mnogih drugih zemalja, ili pak o europskim časopisima na engleskom jeziku, pokrenutim u nešto skorije vrijeme.

Bibliometrijski podaci upućuju na to da su tradicionalno i proizvođači i potrošači društvenih znanosti bili nacionalno orijentirani. Gläser je ustanovio trajno postojanje diferenciranih nacionalnih zajednica u društvenim znanostima, čak i u zemlji engleskoga govornog područja poput Australije (Gläser, 2004). Proučavajući način pisanja norveških znanstvenika u prirodnim znanostima i društvenih znanstvenika početkom 1980-ih, Kyvik je utvrdio da, u usporedbi sa znanstvenicima u prirodnim znanostima, društveni znanstvenici manje objavljuju na stranim jezicima, a više na norveškom (Kyvik, 1988: 165). Uzimajući obrasce citiranja autorâ kao indikator njihovih čitalačkih navika, Yitzhaki je utvrdio da autori znatno više citiraju tekstove napisane na svome jeziku (Yitzhaki, 1998). Američki i britanski autori citirali su tekstove na engleskom jeziku u 99% slučajeva, iako sociologija na engleskom jeziku obuhvaća otprilike 70% svjetske literature. Više od 60% citata njemačkih i francuskih autora odnosi se na tekstove napisane na njihovim jezicima, iako ti tekstovi čine manje od 10% literature u području. Dakle, u određenom smislu, svaka nacionalna literatura čini zasebnu vrstu objavljivanja.

Povrh toga, nacionalna znanstvena literatura slabo se preklapa s literaturom indeksiranom u bazama podataka. To je izvanredno pokazala analiza kojom se jedinstven izvor, poljski sociološki citatni indeks (*ICSP*), usporedio s razinom pokrivenosti poljske sociologije u *Social Science Citation Index (SSCI)*. Polazeći od popisa poljskih sociologa i brojeći njihovu referiranost u poljskom indeksu i u *SSCI*-ju, Webster je utvrdila da su od 10 najviše citiranih časopisa u poljskom indeksu, u *SSCI*-ju indeksirana samo tri strana časopisa (Webster, 1998). Niti jedan od po 20 izvora na koje su se poljski sociolozi najviše referirali u tim citatnim bazama nije se poklapao. Svi osim jednog izvora koji se referiraju u *SSCI*-ju bili su na engleskome, a svi izvori referirani u *ICSP*-u na poljskom jeziku. Najcitiraniji sociolog na poljskom popisu (s 253 citata) bio je na 41. mjestu u *SSCI*-ju (s 19 citata). Najcitiraniji sociolog na popisu *SSCI*-ja (s 254 citata) bio je na 20. mjestu

na popisu *ICSP*-a (s 41 citatom). Dva su istraživanja provedena uz pomoć citatnog indeksa poljske sociologije. Prvo se odnosilo na poljsku sociologiju prije tranzicije, od 1980. do 1988., a drugo je pokrilo predtranzicijsku i poslijetranzicijsku sociologiju. U predtranzicijskom razdoblju *SSCI* nije obuhvatio 90% poljskih sociologa, a u poslijetranzicijskom 30% (Winclawska, 1996).

Analiza B. M. Webster razjasnila je bibliometrijske posljedice slabog preklapanja između nacionalne literature i one zastupljene u *Web of Science*. Bibliometrijski indikatori utemeljeni na stranoj literaturi stvorili su jednu sliku poljske sociologije, a poljski sociološki indeks drugu. Webster to dobro sažima, zaključujući da *Social Science Citation Index (SSCI)* pokazuje prisutnost i utjecaj poljske sociologije u međunarodnoj areni fokusirajući se na ona područja istraživanja provedenih u Poljskoj koja zanimaju međunarodnu zajednicu i na »najbolje« poljske sociologe i poljske sociološke radove, ali da *Social Science Citation Index* »ne dopušta dubinsku analizu lokalnih dimenzija te discipline« (Webster, 1998: 31).

Istraživanje obavljeno na primjeru Poljske upućuje na to da je uspon međunarodne društvene znanosti stavio društvene znanstvenike iz malih zemalja u položaj da primjenjuju tuđe okvire na svoja društva. Poljski sociolozi bili su međunarodno prepoznati uglavnom onda kad je njihovo društvo nudilo slikovite epizode, koje bi postale pomodnim temama u velikim zemljama. Nacionalne zajednice mogu razviti metode i teoriju, ali društveni znanstvenici u velikim zemljama za njih ostaju zatvoreni. Poljski se sociolozi umnogome referiraju na udžbenike poljskih autora iz opće sociologije, na radove o društvenoj strukturi poljskoga društva i na radove o zanimljivim teorijskim ili metodološkim pitanjima. Među visoko citiranim radovima u *SSCI*-ju šest ih se bavilo teorijskim pitanjima i svaki je bio star barem 20 godina, a ostali su se radovi bavili društvenim nemirima u Poljskoj početkom 1980-ih godina i padom komunizma u istočnoj Europi. Webster je zaključila da »međunarodna sociološka zajednica ne primjećuje poljske pokušaje bavljenja univerzalnim temama u sociologiji; ponajprije je zainteresirana za 'pomodne' teme i trendove vezane uz 'baršunastu revoluciju' i transformaciju sustava« (Webster, 1998: 23–24).

Rad na kojem upravo radim prati tu liniju istraživanja, pri čemu se koristim španjolskim citatnim indeksom (*IN-RECS*) kako bih usporedila sociološke radove španjolskih autora koji su visoko citirani u *WoS*-u s onima koji imaju visoku citiranost u španjolskom indeksu. Kao i u poljskom istraživanju, utvrđujemo da postoje razlike među najcitiranijim autorima. Utvrdili smo da se 25 najcitiranijih autora u *WoS*-u ne nalazi među najcitiranijima u *IN-RECS*-u. Od 25 najcitiranijih autora u *IN-RECS*-u, tri su među najcitiranijima u *WoS*-u, pri čemu se svaki nalazi niže od 155. mjesta. Najcitiranije teme također se razlikuju. Pet od deset najcitiranijih španjolskih socioloških radova u *WoS*-u govori o turizmu stoga što je časopis *Annals of Tourism Research* svrstan u sociologiju (te u ugostiteljstvo i turizam). Među 100 najcitiranijih znanstvenih radova u bilo kojemu području društvenih znanosti u *IN-RECS*-u nema nijedne studije o turizmu. Osim turizma, teme najcitiranijih radova u *WoS*-u jesu: društveni indikatori, jezik i društvo, religija, zdravlje i istraživanja zajednice. Najcitiranije su teme u *IN-RECS*-u siromaštvo, socijalna skrb i socijalna politika, istraživanje obitelji, organizacija i politička sociologija. Ponovno uočavamo

obrazac po kojem strance zanimaju španjolska istraživanja iz specifičnih, živopisnih razloga, osobito istraživanja turističke industrije, dok domaću publiku zanimaju teme koje su bliže srži sociologije.

Društveni znanstvenici iz malih zemalja mogu biti međunarodno priznati, ali možda im je na raspolaganju manje strategija da to postignu nego društvenim znanstvenicima iz SAD-a ili UK-a. Nametanje evaluacijskog sustava koji daje prednost međunarodnoj citiranosti prisilit će znanstvenike da biraju teme koje zanimaju strane znanstvenike. S vremenom se stvara opasnost da će znanstvenici s neengleskoga govornog područja biti primorani napustiti srž svoje discipline i prijeći u rubno područje dojmljivih tema, u nadi da će privući međunarodnu pozornost koju njihove vlasti toliko cijene.

Prosvjetiteljska literatura

Četvrti oblik objavljivanja društvenih znanstvenika predstavljaju javno-intelektualni ili prosvjetiteljski tekstovi. Njih nalazimo u periodici čiji je cilj prijenos znanja ili »prosvjećivanje« nestručnjaka. Primjerice, ekonomist s Princetona i dobitnik Nobelove nagrade Paul Krugman širi svoj utjecaj putem kolumne u *New York Timesu*. Burnhill i Tubby-Hille utvrdili su da u UK-u »pedagoški projekti dopiru do praktičara preko *Times Education Supplementa*, dok istraživači na području sociologije, društvene uprave i društvenopravnih istraživanja objavljuju u periodici poput *New Society* i *Nursing Times*« (Burnhill i Tubby-Hille, 1994: 142). Kyvik je utvrdio da je u Norveškoj polovina društvenih znanstvenika objavljivala priloge javnim raspravama (Kyvik, 2003). Nasuprot tomu, javnim raspravama pridonosilo je između jedne četvrtine i jedne trećine znanstvenika s područja prirodnih znanosti.

Burnhill i Tubby-Hille posebno su istražili to pitanje (Burnhill i Tubby-Hille, 1994). Konstruirali su bazu podataka o publikacijama zasnovanu na izvještajima dobitnika sredstava za znanstvena istraživanja agenciji koja ih je dodijelila te dodatnog anketnog ispitivanja. Klasificirali su časopise kao one s recenzijskim postupkom koristeći dvije datoteke koje identificiraju recenziranu periodiku ili prosudbu barem dvojice autora. Uvrštavanje časopisa koji nemaju recenzijski postupak u prosvjetiteljsku kategoriju navodi na zaključak da psiholozi, statističari i geografi nisu mnogo objavljivali u neznanstvenoj literaturi. Druga područja su to činila. Čak je i ekonomija, s inače prilično znanstvenim obrascima objavljivanja, zastupljena s povećim postotkom članaka na neznanstvenoj sceni. Lingvistika, pedagogija i sociologija prednjače svojim udjelom u prosvjetiteljskim publikacijama.

Nederhof i Zwaan također su pomno razmotrili isto pitanje (Nederhof i Zwaan, 1991). Proveli su anketno ispitivanje u kojem su nizozemske i inozemne znanstvenike pitali o znanstvenosti većeg broja časopisa u kojima objavljuju nizozemski društveni znanstvenici. Utvrdili su da stručnjaci ne smatraju uvijek znanstvenima časopise koje sveučilišni godišnji izvještaji navode kao takve. Udio neznanstvenih časopisa kretao se između 11% u eksperimentalnoj psihologiji do 25% u javnoj upravi. Da se ponovno računalo rezultate pojedinih odsjeka tako da se uključilo samo članke objavljene u časopisima koji su bili procijenjeni znanstvenima, jedan bi odsjek za eksperimentalnu psihologiju bio izgubio samo 1% svoje produkcije, a

za razliku od toga najboljeg slučaja, u najgorem slučaju jedan bi odsjek za javnu upravu izgubio 61% svoje produkcije.

Nederhofovo i Zwaanovo istraživanje otvorilo je pitanje razlikovanja prosvjetiteljske od znanstvene literature (Nederhof i Zwaan, 1991). To što se najčešće ne pravi razlika između prosvjetiteljske i nacionalne znanstvene literature može pridonijeti nižem vrednovanju potonje. Klasičan problem s nacionalnom literaturom jest niža razina kritičnosti i recenzijskog postupka, što stvara predodžbu o njezinoj nižoj kvaliteti. Kad bi se prosvjetiteljsku literaturu priznalo kao takvu i prikazivalo kao posebnu kategoriju koja se razlikuje od nacionalne znanstvene literature, možda bismo utvrdili da nacionalna znanstvena literatura nije tako problematična kako to sugerira njezina reputacija. Potrebno je razlikovati između uistinu znanstvenih časopisa i prosvjetiteljske literature, da bi se moglo cijeliti i vrednovati kvalitetu prvih i javno-prosvjetiteljsku funkciju druge. Istraživanja su pokazala da je odvajanje prosvjetiteljske od znanstvene literature tegobno stoga što ne postoji suglasnost o njihovim granicama. No, kad se znanstvena i prosvjetiteljska literatura pomno razvrstaju, dolazi do znatnog porasta pokrivenosti znanstvene literature u bazama podataka (Burnhill i Tubby-Hille, 1994; Schoepflin, 1992).

Prosvjetiteljska literatura pomiče znanje prema primjeni, te tako za društvene znanstvenike obavlja onu funkciju koju patentiranje ima za znanstvenike u prirodnim znanostima. No, patentni sustavi su indeksirani, sadržavaju citatne strukture koje omogućuju evaluaciju i stekli su poštovanje kao vrijedni rezultati koji zavređuju evaluaciju. Nasuprot tome, prosvjetiteljska literatura koja je također nacionalna literatura, slabije je indeksirana, obično je se ne citira i često se na nju gleda kao na znanstveni rad niže kvalitete. Posljedično, prosvjetiteljska se literatura ne procjenjuje kao rezultat znanstvenoga rada u interakciji s primjenom.

Rasprava

U društvenim znanostima postoje četiri zasebna oblika objavljivanja: članci u međunarodnim časopisima, knjige, članci u nacionalnim znanstvenim časopisima i prosvjetiteljske publikacije. Članci u međunarodnim časopisima indeksirani su u bazama podataka i koriste se prilikom evaluacije u cijelom svijetu. To nije pogrešno; upotreba časopisnih članaka da bi se međunarodnoj publici priopćili rezultati istraživanja jest važna. Međutim, nije to jedini oblik znanstvenoga rada u društvenim znanostima. Knjige mogu imati vrlo velik utjecaj. Nacionalna znanstvena literatura predstavlja korpus znanja specifičan za određeno društvo, koji se razvio u lokalnom kontekstu i od osobite je važnosti za ljude koji su dio toga konteksta. Prosvjetiteljska literatura predstavlja znanje koje dopire do primjene. Autori i teme povezani s ta četiri oblika objavljivanja donekle se preklapaju, ali ne posve. Stoga rezultati bibliometrijske analize međunarodnih časopisa neće biti isti kao rezultati evaluacije koja uključuje sva četiri oblika objavljivanja.

Nacionalni evaluacijski sustavi znanstvene produkcije daju prednost međunarodnoj časopisnoj literaturi. Jedan od prvih sustava, *Australian Composite Index* računao je samo znanstvene članke indeksirane u *Web of Science (WoS)*. Flamanska vlada je 2003. uvela financiranje prema rezultatima zasnovanim na broju znanstvenih

radova indeksiranih u *WoS*-u. Takvi evaluacijski modeli utemeljeni na međunarodnim časopisima odgovarat će područjima prirodnih znanosti, ali će biti nepotpuni i varljivi primijene li se na društvene znanosti. Znanstvenici u društvenim i humanističkim znanostima, vrlo svjesni ograničenja, usprotivili su se sustavima zasnovanim samo na *WoS*-u. Zbog toga sad svjedočimo prilagodbi svih strana: bazâ podataka, evaluacijskih modela, izdavača i samih društvenih znanstvenika.

Budući da se Thomson Reuters i Elsevier natječu za državne ugovore za pružanje podataka nacionalnim evaluacijskim sustavima, osjetljivi su na problem pokrivenosti DHZ-a. *Web of Science* i *Scopus* uključili su 2009. velik broj društvenoznanstvenih i humanističkoznanstvenih časopisa, povećavaši tako popis na području društvenih znanosti za 22% u *WoS*-u i za 39% u *Scopusu*.

Evaluacijski sustavi također se prilagođuju. Danas sustavi nadilaze *Web of Science* kako bi uračunali širi opseg časopisne literature. Primjerice, 2008. započela je izgradnja sveobuhvatne baze podataka produkcije u društvenim znanostima na flamanskim sveučilištima. Australija se također proširila izvan *WoS*-a. Međutim, širenje ne rješava u potpunosti problem stoga što se članke u nacionalnim časopisima u toj proširenoj statistici smatra manje vrijednom verzijom članaka u međunarodnim časopisima. To se čini tako što im se prilikom procjene dodjeljuje manja vrijednost. Upravo taj metodološki detalj prijeti stvaranjem snažna poticaja da se od jezgre discipline skrene prema dojmljivim temama koje se sviđaju strancima, na što su kao opasnost upozorila spomenuta poljska i španjolska sociološka istraživanja. Gledištem o četiri oblika objavljivanja želi se sugerirati da bi nacionalnu literaturu trebalo shvatiti kao drukčiju dimenziju objavljivanja, a ne nužno kao inferiornu inačicu objavljivanja na engleskome jeziku.

Društveni znanstvenici također se prilagođuju (Kyvik, 2003). Između 2000. i 2009. gotovo se utrostručio broj radova flamanskih društvenih znanstvenika objavljenih u časopisima indeksiranim u *WoS*-u. Rast je posljedica i povećanog objavljivanja u indeksiranim časopisima tijekom tog razdoblja – tj. činjenice da su društveni znanstvenici mijenjali navike objavljivanja – i većeg broja časopisa indeksiranih u *WoS*-u, tj. toga što su izdavači časopisa nastojali zadovoljiti kriterije za uključivanje u *WoS*, kao i *WoS*-ovog širenja pokrivenosti.⁴ Trendovi pokrivenosti i objavljivanja u indeksiranim časopisima upućuju na uzajamnu prilagodbu između znanstvenoga rada u društvenim znanostima i sustava koji su uključeni u evaluaciju.

Čini se da objavljivanje knjiga ne opada ni nakon uvođenja nacionalnoga evaluacijskog sustava znanstvenoga rada (Engels, Ossenblok i Spruyt, 2012). Po svemu sudeći, knjige neće biti izuzete, a evaluacijski se sustavi prilagođavaju njihovoj prisutnosti. U tome je pogledu važno da je Thomson-Reuters, izdavač *Web of Science*, uveo indeksiranje knjiga. Taj proizvod obećava da će citiranost knjiga biti dostupna u evaluacijskim procesima. Iako to naizgled sugerira da se znanstvenici neće morati prilagođavati, konstrukcija toga indeksa zrcali konstrukciju indeksa časopisa po tome

⁴ Broj indeksiranih časopisa koji su uključili publikacije flamanskih autora narastao je sa 133 na 858 u tome razdoblju (vidi Engels, Ossenblok i Spruyt, 2012).

što će veliki izdavači na engleskome jeziku biti bolje zastupljeni nego mali izdavači na neengleskim jezicima.

To se dogodilo čak i u flamanskome sustavu. Prva verzija flamanske baze podataka društvenih i humanističkih znanosti uključivala je samo 17% podnesaka s ISBN-om. Među 83% isključenih bile su knjige koje su objavile neuvrštene izdavačke kuće. Među tim neuvrštenim izdavačima, njih 11 s najvećim brojem zahtjeva za upis, bili su lokalni izdavači s 45% isključenoga knjižnog materijala. U ovome slučaju, prilagođavaju se izdavači. Suočeni s mogućnošću da se njihove znanstvene knjige ne smatraju dovoljno znanstvenima da budu uključene u flamanski sveučilišni evaluacijski sustav, flamanski su izdavači uveli oznaku »Zajamčeno recenzirani sadržaj«. Time što su recenziju učinili očiglednom i provjerljivom, izdavači smjeraju svoj sadržaj kvalificirati za evaluacijski sustav koji se rukovodi propisom prema kojemu su znanstveni radovi podložni recenziji.⁵

Čak i da se više izdavača knjiga uključi u flamanski sustav, znanstvena vrijednost njihovih knjiga i dalje bi mogla biti devalvirana. To bi se dogodilo kad bi se na lokalna i međunarodna izdanja knjiga primijenila različita mjerila. O mjerilima koja se koriste u flamanskom sustavu ponovno se pregovara, što ostavlja otvorenom mogućnost da se knjige napisane na engleskome jeziku i objavljene kod međunarodnog izdavača procjenjuju kao vrjednije od onih napisanih na nizozemskom i objavljenih lokalno.

Nema podataka vezanih za sudbinu prosvjetiteljskog objavljivanja u sustavima s nacionalnom znanstvenom evaluacijom. Prosvjetiteljska literatura ulazi u evaluacijske sustave, ili u istraživanjâ evaluacijskih sustava, samo kao zagađenje koje valja eliminirati prije no što može početi prava analiza. Prema tome, može se samo nagađati o prilagodbama vezanim uz prosvjetiteljsko objavljivanje. Poznato je da sustavi financiranja sveučilišnih istraživanja utemeljeni na rezultatima zanemaruju primjenu istraživanja, iako je državnim vlastima primjena istraživanja oduvijek važna (Hicks, 2012). Za društvene znanstvenike, primjena je povezana sa sudjelovanjem u javnim raspravama i objavljivanjem prosvjetiteljske literature. Čini se opravdanim pretpostaviti da je – u zemljama sa sustavima financiranja temeljenim na rezultatima – prosvjetiteljsko objavljivanje u opadanju, upravo poput nacionalne literature. Dugoročno gledano, tako može doći do smanjenja utjecaja društvenoznanstvenih istraživanja na društvo i širenja novoga znanja na donositelje odluka.

Zaključak

Law i Urry tvrde da su »društvene znanosti oduvijek bile dio i proizvod društva, a i same pridonosile njegovoj proizvodnji« (Law i Urry, 2004: 392). Promišljanje tog uvida u odnosu na pomake unutar četiriju oblika objavljivanja koje su iznjedrili evaluacijski sustavi, upućuje na neke uznemirujuće mogućnosti. Najprije, prosvjetiteljska literatura od središnje je važnosti za angažiranu povezanost društvenih

⁵ Tri su ostala kriterija toga propisa: biti javno dostupan, imati ISBN ili ISSN, pridonositi razvoju ili primjeni novih uvida (Engels, Ossenblok i Spruyt, 2012; Verleysen i Engels, 2012).

znanstvenika s njihovim društvima, ali je ona čini se gotovo na izdahu, što znanstvenike može odvojiti od primjene njihovih ideja. Isto vrijedi za raspravu između znanstvenika o pitanjima specifičnim za njihova društva, odvijala se ona u knjigama ili u člancima u znanstvenim časopisima na nacionalnom jeziku. Vlasti svojim evaluacijskim sustavima eksplicitno obezvrjeđuju takvu raspravu, čime obeshrabruju znanstvenike da se bave lokalnim pitanjima. Naposljetku, rizik je guranja u »međunarodnu« literaturu, odnosno literaturu na engleskome jeziku, da se znanstvenike prisiljava na prihvaćanje stajališta američkih znanstvenika koji dominiraju takvom literaturom. U tom slučaju, oni koji promišljaju budućnost društva razmišljat će s američkoga gledišta. Djelomičan bijeg od te sudbine nudi se pokretanjem časopisa na engleskom jeziku koje uređuju europski znanstvenici. To ublažava utjecaj međunarodnog pritiska, vodeći možda pritom k poželjnoj konvergenciji razmišljanja o budućnosti društva na europskoj razini. Kako bi se spriječilo povlačenje društvenih znanstvenika u međunarodno prihvaćenu akademsku kulu od bjelokosti, evaluacijski sustavi temeljeni na rezultatima moraju biti konstruirani tako da vrednuju svaki od četiriju oblika literature u društvenim znanostima. Ne dogodi li se to, čini se vjerojatnim da će nenamjeravane posljedice na duge staze štetiti društvima.

LITERATURA

- Bourke, Paul, Butler, Linda i Biglia, Beverley (1996). *Monitoring Research in the Periphery: Australia and the ISI Indices*. Research Evaluation and Policy Project, Monograph Series No. 3, Canberra, Australian National University.
- Burnhill, Peter M. i Tubby-Hille, Margarete E. (1994). »On Measuring the Relation between Social Science Research Activity and Research Publication«, *Research Evaluation*, 4 (3): 130–152. doi: 10.1093/rev/4.3.130
- Butler, Linda i Visser, Martijn S. (2006). »Extending citation analysis to non-source items«, *Scientometrics*, 66 (2): 327–343. doi: 10.1007/s11192-006-0024-1
- Clemens, Elisabeth S., Powell, Walter W., McIlwaine, Kris i Okamoto, Dina (1995). »Careers in Print: Books, Journals, and Scholarly Reputations«, *American Journal of Sociology*, 101 (2): 433–494. doi: 10.1086/230730
- Cronin, Blaise, Snyder, Herbert i Atkins, Helen (1997). »Comparative Citation Rankings of Authors in Monographic and Journal Literature: A Study of Sociology«, *Journal of Documentation*, 53 (3): 263–273. doi: 10.1108/EUM0000000007200
- Engels, Tim C. E., Ossenblok, Tryuken L. B. i Spruyt, Eric H. J. (2012). »Changing publication patterns in the Social Sciences and Humanities, 2000–2009«, *Scientometrics*, 93 (2): 373–390. doi: 10.1007/s11192-012-0680-2
- Gläser, Jochen (2004). »Why are the most influential books in Australian sociology not necessarily the most highly cited ones?«, *Journal of Sociology*, 40 (3): 261–282. doi: 10.1177/1440783304046370
- Hargens, Lowell L. (2000). »Using the Literature: Reference Networks, Reference Contexts, and the Social Structure of Scholarship«, *American Sociological Review*, 65 (6): 846–865. doi: 10.2307/2657516

- Hicks, Diana (2012). »Performance-based university research funding systems«, *Research Policy*, 41 (2): 251–261. doi: 10.1016/j.respol.2011.09.007
- Hicks, Diana i Potter, Jonathan (1991). »Sociology of Scientific Knowledge: A Reflexive Citation Analysis of Science Disciplines and Disciplining Science«, *Social Studies of Science*, 21 (3): 459–501. doi: 10.1177/030631291021003003
- Kyvik, Svein (1988). »Internationality of the social sciences: The Norwegian case«, *International Social Science Journal*, 40 (115): 163–172.
- Kyvik, Svein (2003). »Changing trends in publishing behaviour among university faculty, 1980–2000«, *Scientometrics*, 58 (1): 35–48. doi: 10.1023/A:1025475423482
- Law, John i Urry, John (2004). »Enacting the Social«, *Economy and Society*, 33 (3): 390–410. doi: 10.1080/0308514042000225716
- Line, Maurice B. (1979). »The Influence of the Type of Sources Used on the Results of Citation Analyses«, *Journal of Documentation*, 35 (4): 265–284. doi: 10.1108/eb026682
- Moed, Henk F., Luwel, Marc i Nederhof, A. J. (2002). »Towards Research Performance in the Humanities«, *Library Trends*, 50 (3): 498–520.
- Nederhof, A. J. i Van Wijk, E. (1997). »Mapping the Social and Behavioral Sciences World-Wide: Use of Maps in Portfolio Analysis of National Research Efforts«, *Scientometrics*, 40 (2): 237–276. doi: 10.1007/BF02457439
- Nederhof, A. J. i Zwaan, R. A. (1991). »Quality Judgments of Journals as Indicators of Research Performance in the Humanities and the Social and Behavioral Sciences«, *Journal of the American Society for Information Science*, 42 (5): 332–340. doi: 10.1002/(SICI)1097-4571(199106)42:5<332::AID-ASIS3>3.0.CO;2-8
- Nederhof, A. J., Zwaan, R. A., De Bruin, R. E. i Dekker, P. J. (1989). »Assessing the Usefulness of Bibliometric Indicators for the Humanities and the Social and Behavioural Sciences: A Comparative Study«, *Scientometrics*, 15 (5-6): 423–435. doi: 10.1007/BF02017063
- OECD (2012). »Main Science and Technology Indicators«, *OECD Science, Technology and R&D Statistics* (database). doi: 10.1787/data-00182-en
- Ossenblok, Truyken L. B., Engels, Tim C. E. i Sivertsen, Gunnar (2012). »The representation of the social sciences and humanities in the Web of Science – a comparison of publication patterns and incentive structures in Flanders and Norway (2005–9)«, *Research Evaluation*, 21 (4): 280–290. doi: 10.1093/reseval/rvs019
- Schoepflin, Urs (1992). »Problems of Representativity in the Social Sciences Citation Index«, u: Peter Weingart, Roswitha Sehringer i Matthias Winterhager (ur.). *Representations of Science and Technology. Proceedings of the International Conference on Science and Technology Indicators, Bielefeld, Federal Republic of Germany, 10–12 Juni 1990*. Leiden: DSWO Press, str. 177–188.
- Small, H. G. i Crane, D. (1979). »Specialties and disciplines in science and social science: An examination of their structure using citation indexes«, *Scientometrics*, 1 (5-6): 445–461. doi: 10.1007/BF02016661
- Verleysen, Frederick T. i Engels, Tim C. E. (2012). »A label for peer reviewed books«, *Journal of the American Society for Information Science and Technology* (Forthcoming). doi: 10.1002/asi.22836

- Webster, Berenika M. (1998). »Polish Sociology Citation Index as an example of usage of national citation indexes in scientometric analysis of social sciences«, *Journal of Information Science*, 24 (1): 19–32. doi: 10.1177/016555159802400103
- Winclawska, Berenika M. (1996). »Polish Sociology Citation Index (Principles for Creation and the First Results)«, *Scientometrics*, 35 (3): 387–391. doi: 10.1007/BF02016909
- Yitzhaki, M. (1998). »The ‘language preference’ in sociology: Measures of ‘language self-citation’, ‘relative own-language preference indicator’, and ‘mutual use of languages’«, *Scientometrics*, 41 (1-2): 243–254. doi: 10.1007/BF02457981